

APROXIMACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA AL PROCÉS D'ASSIMILACIÓ DE LA VARIABLE [ɛ] ÀTONA FINAL A OLIVA

1. EXPLICACIÓ DEL TREBALL EXPLORATORI

El model d'investigació seguit ha estat el sociolingüístic, ja que per les característiques de l'objecte d'estudi, segurament podrem obtenir dades que expliquen el canvi fonètic en curs a partir de l'anàlisi dels processos de covariació que observem.

El fet que, el model sociolingüístic, pugui aplicar-se amb un alt rendiment en l'estudi de fenòmens lingüístics en curs pot trobar en l'estadística una eina molt útil, ja que les lleis que durant una etapa han estat vàlides, a la llarga deixen de ser-ho, i les regles categòriques passen per etapes de canvi i esdevenen variables. En aquest sentit, les lleis no són relacions invariables entre fenòmens. Són proposicions formulades segons un model de representació abstracta i defineixen previsions que tenen una certa probabilitat.

La hipòtesi que ens plantejem és la següent: a la ciutat d'Oliva (la Safor), la variant [ɛ] en posició final àtona responia a una regla categòrica consistent a realitzar tota /a/ final àtona en la variant [ɛ] independentment de la vocal tònica anterior. Actualment el canvi lingüístic en curs fa que més del 80% de les terminacions de tota la població de paraules existents que puguin acabar en a àtona final, acaben en les variants [a] i [ɔ], i menys o igual al 20% acaben en la variant [ɛ].

Prova d'hipòtesi. Partim de les dades següents: P de [ε]

HO: $P \geq 0,22$ H1: $P < 0,22$ Unilateral.

Freqüència d'aparició de cada variant:

[a] = 3.815 [ε] = 1.47 [ɔ] = 329

N = 5.291 ns = 0,05 nc = 0,95 p = 0,78 q = 0,21

El marge d'acceptació de HO ve donat per un $Z = 1,65$ i el Z que obtenim en fer les operacions ve donat per $Z = 100,75$, per tant acceptem H1, la hipòtesi alternativa. Podem afirmar que, de tota la població de paraules existents acabades en a final àtona, només el 22% o menys acaben en la variant [ε], amb un nivell de confiança del 0,95 i un error de 0,05.

Per a calcular l'error de la prova partim de les dades presentades anteriorment, únicament canviem el $nc = 99,73$ ($Z = 3$), i obtenim un error de $\pm 1,66\%$. Tenint en compte que, considerem una població infinita, la mostra analitzada consta de 5.291 paraules. El total d'informants entrevistats ha estat de 32 d'una població d'uns ± 18.000 catalanoparlants. Com que considerem que es tracta d'un treball exploratori, entenem que serà més interessant estimar com a mostra el conjunt de paraules que presenten les variants objecte d'estudi [a], [ɔ], [ε], per poder obtenir les dades estadístiques (provisionals).

2. ESTILS CONTEXTUALS

En la preparació del treball hem seguit les directrius bàsiques de l'anàlisi sociolingüística de Labov, però hem eliminat alguns dels estils o els hem adaptat amb una nova configuració oral.

Estil (A). Hem dialogat sobre temes d'actualitat. Conversa.

Estil (C). Hem confeccionat un còmic o auca muda amb un argument molt senzill, de manera que l'informant havia de contar tot el que hi veia que feien els personatges.

Estil (C'). Hem preparat un àlbum amb 14 fotos a color que representen objectes el nom dels quals acaba en /a/ àtona, amb la particularitat que, per parelles d'objectes, la vocal tònica de la síl·laba anterior a la vocal /a/ és successivament la á, é, ε, ó, ó, í, ú.

Estil (D). L'informant diu de memòria noms de fruites, verdures, i animals (en femení).

L'última prova és la de l'avaluació subjectiva. Es pretén descobrir quin és el grau de prestigi de les possibles solucions [ɛ] o les variants [a] i [ɔ]. L'informant escolta dues persones que pronuncien les variants esmentades que havien estat enregistrades per altres informants. El primer dels informants pronuncia la [ɛ] sempre i l'altre no. Seguidament es fan tres preguntes a l'informant: 1a, d'on creus que pot ser la primera persona?, i la segona?, 2a, qui parla millor el primer o el segon?, 3a, com qui dels dos creus que parles?

3. RESULTATS. ANÀLISIS I CONCLUSIONS

3.1. Resultats qualitatius de l'avaluació subjectiva

Pregunta 1.ª D'on pot ser la primera persona ([ɛ])?

	%
Oliva	82,6
No ho sap	8,7
Nega que siga d'Oliva (de Catalunya, altres pobles).	8,7

Pregunta 1.ª D'on pot ser la segona persona [a], [ɔ]?

	%
Oliva	30
No ho sap	5
Nega que siga d'Oliva (València, Gandia, Beniopa)	65

Pregunta 2.ª Qui pronuncia millor el 1^r o el 2ⁿ?

	%
Ambdós	45
Cap	5
El primer	5
El segon	45

Pregunta 3.ª Com qui creus que parles tu, com el 1^r o com el 2ⁿ?

Respostes	1 ^r [ɛ]	2 ⁿ [a] [ɔ]
Sempre	14,3 %	47,6 %
Barrejat	19,0 %	19,0 %

Algunes de les opinions expressades pels informants en l'avaluació subjectiva i que tenen un valor significatiu des del punt de vista qualitatiu són les següents:

—14 anys. Alta. Dona.

«El segon parla com els de ciutat, València, per exemple. El segon és més correcte».

—21 anys, Mitjana-baixa. Home.

«El primer parla com la gent d'abans. Ara a Oliva tots no parlen com el primer en la [ɛ]. La pronunciació de la [ɛ] es perd perquè ens ajuntem amb més gent d'altres pobles. Jo treballo a Gandia des de fa alguns anys i abans feia més la [ɛ] que ara. A Oliva es manté més la [ɛ] en la part més vella, el Pinet. Al Passeig es perd la [ɛ] perquè es parla més castellà».

—64 anys. Mitjana-alta. Dona.

«Pense que parlar amb la [ɛ] és incorrecte perquè he eixit a altres pobles i no parlen així. Les persones que parlen fent la [ɛ] són persones de poca cultura».

—50 anys. Mitjana-alta. Home.

«No faig la [ɛ] perquè de jove em vaig corregir ja que pensava que era incorrecte».

—27 anys. Alta. Dona.

«El primer és major i manté la [ɛ]. La [ɛ] va perdent-se. No m'agrada la pronunciació de la [ɛ] ni de la [ɔ]. Dins d'Oliva hi ha diferències en les formes de parlar segons els barris. Es nota molt que una persona és del barri del Pinet perquè fan més la [ɛ]. Quan parla una persona del Pinet en seguida es nota, es diu: 'eixa és pinetera'».

Aquesta observació també la reforça l'existència d'una cançoneta que palesa el nivell sòcio-econòmic dels habitants d'aquest barri:

*Carrer nou i de la muntanya
carrers de poques pessetes,
encara que n'hi ha poc
les xiques són templadetes*

(rec. per Salvador Bertomeu)

Les persones que viuen en aquest barri, conserven un parlar més marcat per la pronunciació de la [ɛ]. Com que és el barri on més es manté la [ɛ], els habitants d'altres barris relacionen les persones del barri del Pinet amb la realització de la variant [ɛ], de manera que resulta una forma de parlar *estigmatitzada* per no representar cap mena de prestigi social les persones que en fan major ús.

3.2 *Factor edat (histograma 1)*

Observem que la variant [ɛ] va essent cada vegada menys usada en els grups d'edat més joves, cada volta aquests grups fan un major ús de les variants [a] i [ɔ]. Generalitzant, podem dir que, conforme disminueix el grup d'edat, minva l'ús de la variant [ɛ] i augmenta la realització de les variants [a] i [ɔ]. Com hem pogut constatar a través de l'avaluació subjectiva, els principals motius que impulsen el canvi els trobem en el *desprestigi, la consciència d'incorrecció, la burla, la relació comunicativa creixent amb altres pobles...* Altres consideracions que també convé tenir present les situaríem al voltant de la influència que sobre totes aquestes motivacions estableixen els *mitjans de comunicació de masses, l'escolarització progressiva i en castellà*, i que, inconscientment, consoliden un model de prestigi vàlid tant per al castellà com per al català estàndard.

3.3 *Factor sexe (histograma 2)*

Aquest factor no aporta una informació significativament valuosa a causa del petit marge de diferència que presenta. En tot cas, les dones realitzen la variant [a] un poc més que els homes, i aquests utilitzen més les variants [ɛ] i [ɔ] amb escassa diferència de percentatges.

3.4 *Factor socio-econòmic (histograma 3)*

És la classe social mitja-alta la que contribueix a promoure el canvi lingüístic més que la classe social alta, ja que realitza més la variant [a]. Normalment és la classe mitja-alta la que pretén desmarcar-se de la classe social baixa i tendeix a exagerar la forma de parlar del grup socio-econòmic més alt i que és el portador de la norma de prestigi lingüística, normalment. En canvi, les classes socials mitja-baixa i baixa són les més conservadores de la regla lingüística, més la classe baixa que la mitja-baixa. Els motius principals d'aquest conservadorisme lingüístic els podem trobar en el mateix «analfabetisme»

d'aquests grups socials menys afavorits culturalment, per això no tenen pretensions d'avançar cap a models lingüístics aliens, no perquè no vulguen solament, sinó perquè no són conscients de la seua existència en molts casos. Les mateixes condicions econòmiques fan que no tinguen massa possibilitat de viatjar i conèixer altres formes de parlar que els qüestionen la seua pròpia. També constatem en la classe social mitja-baixa i baixa un cert rebuig a tot allò que és el món de la ciutat, allò urbà enfront del món rural.

3.5 *Anàlisi de la covariació entre estils i grups d'edat (histogrames 4, 5, 6)*

A grans trets observem que els grups d'edat més joves realitzen més la variant [a] en els estils més formals, i per contra, proporcionalment, fan més ús de les variants [ɛ] i [ɔ] en els estils més informals. El grup d'edat major (60-80 anys), utilitza més la variant [ɛ] en els estils més formals. En el grup d'edat 20-40 anys es produeix el major grau d'anivellament en l'ús de les variants en els diferents estils, fet que podríem entendre com a fase de transició o de màxim grau d'inestabilitat estilística de les variants.

Podem comprovar que, a mesura que augmenta la freqüència d'aparició de la variant [a] en cada grup d'edat, augmenta també la freqüència d'aparició de la variant [ɔ] en els estils més informals, i contràriament disminueix en relació inversa la freqüència d'aparició de la variant [ɛ] en aquests estils més informals.

Finalment podem concloure que, la variant [ɛ] objecte d'estudi es troba estigmatitzada cada vegada més i el seu lloc és ocupat per les variants [a] i [ɔ], aquesta última només es dona en la regla d'assimilació vocàlica. La primera perquè és la que també es dona en castellà, i el castellà actua com a refugi i garantia de seguretat normativa per a les persones que no volen ser considerades «bastes», «incultes», «pineteres»... (segons les opinions dels mateixos veïns del poble). Un altre factor que estimula el canvi és, a part del model castellà, la pressió en burla lingüística que feien i encara fan la resta d'habitants de la con-

trada en referir-se a la població d'Oliva. Són conegudes expressions com «*donec, gambete del pla*», o «*Olive és la meua terre*».

Pel que fa a l'ús cada vegada més freqüent de la variant [ɔ], es podria entendre com a solució comuna a la resta de pobles de la Safor, ço és, com a assimilació del tipus:

$$[a] \rightarrow [\text{ɔ}] \quad \left| \quad \begin{array}{l} [\text{ɔ}] \\ +\text{accent} \end{array} \quad \right| \quad [\text{ç}]... \#$$

La major comunicació entre els habitants d'Oliva i els de la resta de la comarca, sobretot els de Gandia on molts treballen i van de compres, també ajuda a promoure el canvi lingüístic en curs.

3.6. *Anàlisi de la freqüència d'aparició de les variants en cada estil en funció de la classe social (hist. 7, 8, 9, 10)*

A grans trets observem que la variant [a], sempre i en tots els grups socials, és la que presenta una major freqüència d'aparició en l'estil formal, excepte en el de la classe social baixa, on la variant [ɛ] supera sensiblement la variant [a] en un context formal.

La classe social alta fa ús de la variant [ɛ] utilitzant-la en menor proporció en estils formals i contràriament aplicant-la més en estils informals.

En la classe social mitja-alta, igual que en el grup social anterior, la freqüència d'aparició de la variant [ɛ] és major en l'estil informal (conversa), i un poc més alt en l'estil formal. Ací, trobem una altra diferència respecte al grup anterior; la variant [a] en proporció és menys utilitzada en l'estil formal (àlbum) que en el grup social anterior.

En la classe social mitja-baixa destaca precisament l'anivellament de les columnes de l'histograma, la qual cosa representa una distribució de les variants per estils gairebé proporcional a tots ells. Així, la classe social mitja-baixa, a diferència de les anteriors, no sembla fer un ús especial de determinades variants en estils concrets.

En la classe social baixa, pel que fa a l'ús de la variant [ɔ], presenta major freqüència d'aparició en els estils informals més que en els formals.

La variant [a] en tots els grups socials presenta una major freqüència d'ús en l'estil formal, tret de la classe social baixa, on la variant [ɛ] supera sensiblement la variant [a] en un estil formal (àlbum). Així si la classe social alta considera la variant [a] la norma de prestigi en els estils formals, la classe social baixa tolera molt més l'ús de la variant [ɛ] en els estils formals. Quant a la variant [ɔ], és utilitzada per tots els grups socials més en els estils informals que en els formals.

3.7. Anàlisi de la freqüència d'aparició de les variants en funció del factor sexe (histogrames 11, 12)

Com a conclusió, els homes no mostren cap preferència especialment significativa en l'ús de variants en estils determinats, mentre que les dones fan un major ús de la variant [a] en l'estil formal.

3.8 Anàlisi dels factors lingüístics (hist. 13-14)

En el primer histograma, es presenten els percentatges globals de freqüència d'aparició de cadascuna de les set vocals en posició tònica precedint la vocal -a àtona final. D'aquesta manera, pretenem estudiar estadísticament la «probabilitat» que té cadascuna d'aquestes vocals tòniques en la incidència i la possible repercussió en la tendència del canvi lingüístic. Les vocals [ɔ] i [é] són les que més ajuden a frenar la probabilitat de canvi, ja que davant de la variant [a] només apareix la vocal [ɔ] un 23,44% dels casos, i la vocal [é] un 30%.

Per contra, afavoreixen el canvi lingüístic les vocals tòniques [ó] 77,28%, [á] 75,97%, [é] 78,59%, [í] 75,34%, i la [ú] 78,03%.

Quant a la variant [ɛ] observem que, la vocal tònica [é] és en un 70% la vocal anterior a la variant [ɛ]. Es produeix una assimilació vocàlica del tipus:

$$[a] \rightarrow [ɛ] \quad \left| \quad [ɛ] \quad \right| \quad [ç]... \#$$

$$\quad \quad \quad \left| \quad +\text{accent} \quad \right|$$

en un percentatge del 70%. Per contra, la resta de vocals tòniques precedents a la variant [ɛ] es troben entre uns percentatges compresos pel 21,24% i el 24,65%, ço és, que gairebé no tenen incidència com a factors lingüístics en el manteniment de la variant [ɛ] en posició final àtona.

La variant [ɔ] presenta només en un 55% el percentatge d'aparició darrere de la vocal tònica [ɔ́] i no té cap vocal més que la precedesca. En aquest cas, podríem interpretar que existeix una assimilació vocàlica del tipus:

$$[a] \rightarrow [ɔ] \left| \begin{array}{c} [ɔ] \\ +\text{accent} \end{array} \right| [ç]... \#$$

amb un percentatge del 55% dels casos.

Com a conclusió, la variant [a] final àtona es realitza amb un percentatge que oscil·la entre els intervals següents: [75%-79%] precedida de les vocals tòniques [é], [ú], [ó], [á] i [í] i amb molta diferència per la vocal tònica [ɔ́] i [é], amb un 23,44% i un 30% de casos respectivament.

En el segon histograma, es representa el percentatge de les freqüències d'aparició de les diferents vocals tòniques davant de cadascuna de les tres variants individualment. Veiem que tant la primera com la segona variant presenten un percentatge de casos d'aparició de la vocal tònica bastant semblant. Pel que fa a la variant [a], la vocal tònica [í] és la més alta en proporció a la resta de vocals amb un 30,51%, seguit de la vocal tònica [é], amb un 27,48%, després la vocal tònica [á] amb un 20,73%, a continuació amb molta diferència es presenten la vocal tònica [ó] amb el 8,15%, la [ú] amb el 6,62%, i finalment la [ɔ́] amb un 4,62%, i la [é] amb l'1,99%. Trobem una estreta relació entre aquests percentatges i els analitzats en la gràfica anterior, ja que les vocals tòniques [ɔ́] i [é] coincideixen pel seu reduït percentatge d'aparició davant la variant [a] final àtona.

Quant a la variant [ɛ] final àtona, observem un notable paral·lelisme amb la freqüència d'aparició de les vocals tòniques davant la variant [a]. La vocal tònica [í] s'observa en el 26,88% dels casos, la vocal [é] amb el 20,16%, la vocal [á] amb el 17,65%; a continuació, però,

segueixen la vocal tònica [ɛ] amb el 12,54% la vocal [ɔ] amb l'11,29%, la vocal [ó] amb el 6,47% i finalment la vocal [ú] amb el 5,01%.

La variant [ɔ] només apareix si va precedida de la vocal tònica [ɔ].

4. CONCLUSIONS

La variant [ɛ] es troba *estigmatitzada* pels motius següents: actualment a Oliva la classe social mitja-alta i alta són les que fan major ús de la variant [a]. La majoria d'informants consideren que aquesta variant és la correcta. Aquesta opinió sobre la seua correcció es pot justificar per ser la variant que amb major percentatge apareix en els estils formals. El seu ús i extensió comença a partir dels barris situats al voltant del passeig, més recents i més *castellanitzats*, tant per immigrants com per veïns d'Oliva que parlen en castellà, per motius de diferenciació social. Aquesta progressiva utilització s'incrementa en els grups d'edat més joves, ja que tenen més relacions amb persones d'altres poblacions de la comarca, a causa del treball, dels estudis, compres, amistats, etc.

Sembla que hi ha una covariació que estimula el canvi justificat en el fet que el barri que més realitza la variant [ɛ], el barri del Pinet, és habitat, segons veïns d'Oliva, per la població més humil i, a més la resta d'habitants d'Oliva els considera de baix nivell cultural. Aquests prejudicis són importants, ja que existeix una forta relació entre variant i condició social notablement estigmatitzada per la condició de ser la gent més humil qui més realitza la [ɛ]. Com que aquest grup social no estableix la norma de prestigi, el seu parlar no és imitable. Les burles, el complex de parlar malament, d'incultura, de ser un parlar matusser, lleig, *fan que es produeixa una correcció des del mateix moment que es produeix una conscienciació de la seua articulació*. La norma de la variant [a] ve assegurada pel fet que és la comuna a tota la resta de pobles de la contrada, és la que es fa en castellà, i la realitzen els parlants més acomodats socialment.

Des del punt de vista lingüístic observem que la regla categòrica que tenia validesa anteriorment:

$$[a] \rightarrow [\varepsilon] \left| \begin{array}{c} v \\ +\text{accent} \end{array} \right| [\zeta] \dots \#$$

ara podem dir que existeix una regla variable del tipus següent:

$$[a] \rightarrow [\varepsilon] \left| \begin{array}{c} [\varepsilon] \\ +\text{accent} \end{array} \right| [\zeta] \dots \#$$

amb un percentatge del 70%.

Per estils, observem un major ús de la variant [a] en els estils formals i de la variant [ε] i [ɔ] en els estils informals.

Per contextos lingüístics les vocals tòniques [é], [ú], [ó], [á], i [í] apareixen davant de la variant [a] en un percentatge que oscil·la entre els intervals següents [75% - 79%] i les vocals tòniques [ó] i [é] només amb un 23,44% i un 30% respectivament.

VICENT ESCRIVÀ I CAUDELÍ

BIBLIOGRAFIA

- ANDER-EGG, E. (1990): *Técnicas de investigación social* (Buenos Aires, 21.ª edició, Humanitas).
- BADIA, A. M. (1984): *Gramàtica històrica catalana* (València, Tres i quatre).
- BASTARDAS, A. i SOLER, J. (eds.) (1988): *Sociolingüística i llengua catalana* (Barcelona, Empúries).
- BURGUET I ARDIACA, F. (1985): *Introducció a la fonologia, fonètica i ortografia del català* (Barcelona, La Magrana, 3.ª ed.)
- COLOMINA, J. (1985): *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística* (Alacant, Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert»).
- DUCHET, J. L. (1982): *La fonologia* (Barcelona, Oikos-tau).
- GARCÍA, M., IBÁÑEZ, J. i ALVIRA, F. (1990): *El análisis de la realidad social, métodos y técnicas de investigación* (Madrid, Alianza Universidad Textos).
- GIMENO MENÉNDEZ, F. (1990): *Dialectología y sociolingüística españolas* (Alacant, Universitat d'Alacant).

- LABOV, W. (1966): *The Social Stratification of English in New York City*, 3.ª reimp. (Washington, D. C., Center for Applied Linguistics, 1982).
- (1972): *Sociolinguistic Patterns* (Oxford, 1978) [trad. cast. *Modelos sociolingüísticos*, Madrid, Cátedra, 1983].
- LACREU, J. (1987): *Manual d'ús de l'estàndard oral* (València, Universitat de València).
- LÓPEZ CERDÁN, E. (1984): *Fonética* (Barcelona, Teide).
- MATEO, M. J. i GARCÍA, M. (1989): *Estadística aplicada a las ciencias sociales* (Madrid, Ciencias políticas y sociología, Universidad Nacional de Educación a Distancia).
- MATEO, M. J. (1989): *Estadística en investigación social* (Madrid, Paraninfo).
- MOLLÀ, T. (1990): *La llengua dels mitjans de comunicació* (Alzira, Bromera).
- MONTOYA, B. (1986): *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'Edat Moderna* (Alacant, Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert»).
- (1989): *La interferència lingüística al sud valencià* (València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Gabinet d'ús del valencià).
- (1985): Tesi doctoral llegida a la Universitat d'Alacant. Inèdita. *De sociolingüística històrica: canvi de lingüístic en curs i desplaçament de llengües a l'extrem meridional de la llengua catalana*. Tom. I, pàgs. 101-216.
- MORENO FERNÁNDEZ, F. (1990): *Metodología Sociolingüística* (Madrid, Gre-dos).
- NINYOLES, R. L. (1989): *Estructura social i política lingüística* (Alzira, Bromera).
- RECASENS I VIVES, D. (1986): *Estudis de fonètica experimental del català central* (Barcelona, Abadía de Montserrat).
- ROMEU, X. (1983): *Manual de fonologia catalana* (Barcelona, Barcanova).
- ROTAETXE AMUSATEGUI, K. (1988): *Sociolingüística* (Madrid, Síntesis).
- VENY, J. (1983): *Els parlars catalans* (Palma de Mallorca, Ed. Moll, Raixa).
- VV. AA. (1978): *Iniciación a la historia de Oliva* (València, vol. editat per l'Ajuntament d'Oliva amb la col·laboració de la Diputació de València).
- VV. AA. (1981): *Gran enciclopèdia catalana*, t. III, X, XI (Barcelona).
- CONSELLERIA D'HISENDA (1986): *Coneixement de valencià. Padró municipal d'habitants*. Província de València. Generalitat valenciana, t. IV-1, IV-2, t. I. Conselleria d'Economia i Hisenda.

